

ӘЛ-ФАРАБИ АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИ
ШЫҒЫСТАНУ ФАКУЛЬТЕТІ
АРАБТАНУ ЖӘНЕ ИРАНТАНУ КАФЕДРАСЫ

AL-FARABI KAZAKH NATIONAL UNIVERSITY
FACULTY OF ORIENTAL STUDIES
DEPARTMENT OF ARABIC AND IRANIAN STUDIES

«ПРОФЕССОР Ө.КҮМІСБАЕВТЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫ ЖӘНЕ ШЫҒЫСТАНУ МӘСЕЛЕЛЕРІ»

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің
80 жылдығына және ф.ғ.д., профессор Өтеген Күмісбаевтің
75 жылдық мерейтойына арналған халықаралық
ғылыми-тәжірибелік конференция

МАТЕРИАЛДАРЫ

Алматы, 3 сәуір 2014 жыл

MATERIALS

of the international scientific-practical conference

«PROFESSOR KUMISBAYEV'S CREATION AND THE ORIENTAL STUDIES PROBLEMS»

Almaty, april 03, 2014

ТУЫСТЫҚ АТАУЛАРДЫҢ СЕМАИТИКАЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІГІ	77
Жумадилова Г.Т., Шупанова Р.Э.	
ВЛИЯНИЕ ТУРЕЦКОГО ЯЗЫКА НА ПЕРСИДСКИЙ ЯЗЫК ИРАНА	79
Ибраһимова А.Р.	
КОИФУЦИЙ МЕН АБАЙДЫҢ АДАМГЕРШІЛІК, ИМАНДЫЛЫҚ, ПЕДАГОГИКАЛЫҚ, САЯСИ КӨЗҚАРАСЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУ АЛҒЫШАРТТАРЫ.....	84
Кенжебаева А.Ә.	
ҚЫТАЙ ЖӘНЕ ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТТЕРІНДЕГІ ҰЛТТЫҚ МІНЕЗ СОМДАУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	88
Қоңырбай А.Р.	
САНАИ ГАЗНЕВИ И ЕГО ВЕК.....	91
Қорғабасева Г.	
ЗЕРТТЕУШІ С. ҚОНДЫБАЙДЫҢ «АРҒЫҚАЗАҚ МИФОЛОГИЯСЫ» ЕҢБЕГІНДЕГІ ҚЫДЫ ЖӘНЕ ҚОДАР БЕЙНЕСІ	94
Мадисев Д.Ә.	
КӨНЕ ҚЫТАЙ ТІЛІНДЕГІ ЕРЕКШЕ ЕТІСТІКТЕР КӨМЕГІМЕН ЖАСАЛҒАН КОНСТРУКЦИЯЛАР.....	97
Махмұтов Т.	
ӘБІЛҚАСЫМ ФИРДОУСИДІҢ ШАХНАМА МҰРАСЫНДАҒЫ СҰЛТАНЫ МАХМУТ ҒАЗНАУИДІҢ ТАРИХИ ТҮЛҒАСЫ	102
Мейірбеков Д.Е.	
ИОРДАНИЯДАҒЫ ПАЛЕСТИНАЛЫҚТАРДЫҢ ҚОҒАМДЫҚ-САЯСИ АХУАЛЫ.....	104
Мен Д.В.	
КОРЕЙЦЫ: ОТ РЕПРЕССИЙ ДО СОВРЕМЕННОЙ ЦИВИЛИЗАЦИИ	107
Момынкүлов Ж., Рахимбаева Р.	
ТҮРКИЯ МЕН ИРАНЫҢ ЭНЕРГЕТИКАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАРЫ.....	113
Мұстафасва К.	
МӘМЛҮК-ҚЫПШАҚТАРДЫҢ МӘДЕНИ МҰРАСЫ («Китәбун фи риязәтул-хәйл» шығармасы негізінде).....	116
Мустафасва А.А., Кушербаева А.Ж.	
НЕКОТОРЫЕ ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ВОПРОСЫ ЛЕКСИЧЕСКОГО ЗАИМСТВОВАНИЯ.....	118
محمد محمد أحمد عبدالباري	
قراءات قرآنية عارضها بعض النحويين.....	121
Нұрқалықова Ж.А.	
АРАБ ГАЗЕТ ЛЕКСИКАСЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	130
عمر عبد الكريم علي	
صور وعوامل التواصل بين الأدب العربي والأدب الأخرى.....	136
عثمان عبد الرحمن عبد اللطيف	
أثر تطوّر العلاقات التولية في فتح السبل لتلاحق الثقافات.....	139
Палғөре Ы. М.	
«МЫҢ БЫР ТҮН» ЖИНАҒЫНДАҒЫ ҚҰРАН МӘТІНІНЕ НЕГІЗДЕЛГЕН КЕЙБІР САРЫНДАР.....	149
Рысжанова Э.	
ХАФИЗ ЖӘНЕ ОНЫҢ ҒАЗАЛДАРЫ.....	153
Салқынбаев М.	
Ө.КҮМІСБАЕВ ЖӘНЕ ӘДЕБИ БАЙЛАНЫСТАР МӘСЕЛЕСІ.....	156
Тұяқбаев Ө.О.	
ПАРСЫ ДЕРЕКТЕРІНДЕГІ ҚАЗАҚ ХАНДЫҒЫ ДИПЛОМАТИЯСЫНЫҢ КӨРІНІСТЕРІ.....	161
وليد عبد المنعم محمد عيد	
التشويق في البلاغة العربية بين النظرية والتطبيق.....	164
Шалқаров Д.Б.	
ОРТА АЗИЯ ИСЛАМ ТЕОЛОГИЯСЫНЫҢ НЕГІЗІН САЛУШЫ АБУ МАНСУР АЛ-МАТУРИДИ КӨЗҚАРАСТАРЫ МЕН КАЛАМДЫҚ НЕГІЗГІ ӘДІСТЕРІ	169
Шатқожа Г.Қ.	
КОРЕЙ МӘДЕНИЕТІНІҢ ҚАЗАҚСТАНДЫҚТАРҒА ӘСЕРІ	172

ін түбірлес болып шығуы да қисынды. Ал «құдық» сөзінің түбірлік нлаформасы – «құн/құңғ». праформадан «құң / құңғ» ~ «құй» ~ «құдз» ~ «құд» өзгерісі нәгіжесінде: «құдық» және «құй» қалыптасады: құю құйғыш, құйын, құйылыс. Маңғыстаулық топонимияда «қүю» сөзі «құдық» нді білдіреді.

топымен, жырларда кездесетін «Қыяс» деген кейіпкердің есімі де осы түбірден шығуы мүмкін, ені, жырдағы «Қырда Қыяс пайғамбар, ойда Ілияс пайғамбар» деген жолдардағы пайғамбар пы «имя мифического героя в домусульманской мифологии, считавшегося покровителем и лителем людей, а также покровителем озер и гор» деп түсіндіріліп, оның да сумен аныстылығы көрсетіліпті [4]

ерікболдын зерттеуі бойынша, «құн / құңғ» праформасының бір фонетикалық нұсқасы «қоң / » болса, оның ұяң нұсқасы «көн/көңг»; осы нұсқадан «көн» ~ «көнск < «су құятын ыдыс» л шыққан.

емагтика жағынан «құн/құңғ» түбірінің мағынасы сұйық, сұйықты сақтаушы, сұйықтың ар көзі, көз дегенді білдіреді.

біне, осындай кысындар ауқымында «Қодар» есімінің де этимологиясы «қайнар немесе коз» насына ие «құң/ құңғ» праформасынан шыққандығына сенуге болады. Серікбол «ар» түбірін немесе этноним жасаушы формант деп қарастырады да, осы форманттың «ер», «ыр», «ұр», сияқты т.б нұсқаларының болуымен қатар «аз», «ез», «ұз», «ыз», «оз» сияқты нұсқаларының жендігін де ескере отырып, «Қодар» есімінің «Қодұр», «Қотар», «Қотыр», «Қотұр», «Құтар», «ұр», «Қодаз», «Құдұз» сияқты т.б есім нұсқаларының болатындығын негіздейді.

Әсылайша, Серікбол Қондыбай «су құюшы» Кодар мен «су құюшы» Қыдырдың функциялық нан да, тегі жағынан да бір бейне, бір түпнұсқадан орбіген бейнелер екендігін дәйектейді.

Ал, егер «Хдр», «Хидр» түбіріне тоқталар болсақ. Ыдырыс Шах оз кітабында «хдр» түбірінен эн «хадир», «худдир ла фи хи», «хидар», «хидир», «әл- худрат», «ахдар», «хадра», «әл- хадра», хадир» ұғымдарына сипаттама берген [5], бірақ «хдр» түбірін талдамаған.

Зерттеуші С. Қондыбай, осы Қыдыр атаның (Хадир, сондай-ак әл- Хадир, әл- Хидр, Хизр атала береді), оның есімінің жалпы мұсылмандық сипатқа ие болғанына карамастан, теңізде шегушілердің қамқоршысы; құдықтар мен озен суларының иесі деген сипаттамалардың ар да байырғы түркілік Қодардың жатқандығын сенімді түрде айтады.

Автор бір кітабында біздің кім екендігімізді естен шығармай, өткен заманның ұмыт болған гарының бетін аршып алуға, естен шыққан рухты, киені, ділді, танымды еске түсіруге мүмкіндік н мифологияға оралуды ұсынады.

Қорытындылай келгенде, Серікбол Қондыбай қазақ санасының өлмес архетиптігін ояту ы, коқборіден тараған бабаларымызға қанат бітіріп, ерлікке бастаған «басқа» («мәңгілік қазақ») кі қазақты» немесе «арғықазақты» тірілту, бүгінде демі үзілуге шақ қалып тұрған, әйтсе де ызда өлмей сақталған биік касиеттерді ояту» екендігін айқындайтын осындай «Арғықазақ огиясы» атты 4 томдығын ұрпағына аманат етіп кетті.

Қондыбай С. Арғықазақ мифологиясы. Бірінші кітап. – Алматы: Дайк-Пресс, 2004

Шәкәрім. Шығармалары (Өлеңдер, дастандар, қара создер). –Алматы: Жазушы, 1988.

Рахманқұл Б. Эпос мұраты. – Алматы: Білім, 1997

Қобыланды – батыр. Казахский героический эпос. – М.: Наука, 1975

Идрис Шах. Суфизм. – М., 1994

Д.Ә. Мадиев

оқытушы, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті

КӨНЕ ҚЫТАЙ ТІЛІНДЕГІ ЕРЕКШЕ ЕТІСТІКТЕР КӨМЕГІМЕН ЖАСАЛҒАН КОНСТРУКЦИЯЛАР

данной статье дается информация о конструкциях, созданные с некоторыми особыми ми древнекитайского языка. Освоение данных конструкции дает возможность чтения и ьного понимания текстов написанных на древнекитайском языке.

ючевые слова: древнекитайский язык, грамматика, глагол, конструкция.

This article provides information on the designs created with some special verbs ancient Chinese. Development of these structures allows reading and understanding of texts written in ancient Chinese language.

Keywords: ancient Chinese language, grammar, verb, construction.

1. 為 wei етістігімен болған конструкция. Бұл етістік көне қытай тіліндегі мәтіндерде бірнеше мағынада қолданылады.

1) «Жасау, істеу» деген мағынада:

墨子為木鳥。 Мо-цзы ағаштан құс жасады.

君子不為所非。 Мәртебелі адам өзі айыптайтын заттарды істемейді.

Етістік мұндай мағынада қолданылғанда, оның толықтауышы түсіп қалады.

凡可以辟患者何不為。 Егер аяқталатын болдырмауға болатын болса, онда неге олар әр жерге осылай етпейді.

Бір нәрсені істеу мағынасындағы 為wei етістігінен кейін іс-әрекеттің құралын білдіретін жасалған заттың материалын білдіретін мағынадағы толықтауыш келуі мүмкін.

文王以民力為臺為沼。 Вэнь-ван халықтың күшімен мұнара тұрғызып, көл жасаған.

上樂以刑殺為威。 Халық арасына өзінің жазалауларымен үрей таратқанына билеуші куанышты.

2) «болу, айналу»:

堯為天子。 Яо Аспан ұлы болды.

晏子為齊相。 Янь-цзы Ци бектігінің министрі болған.

Бұл мағынада 為wei сөзі толықтауышпен жазылады, әрі мұндай толықтауыш косақ факторларды білдіреді. Мысалы:

以一軍為晉侯。 Бір әскермен Цзин бектігінің билеушісі болу.

為wei сөзінің жалғаулық мағынасы 其為人qiweiғен тіркесінде (адам ретінде./ол/...болған) қолданылады.

其之為人，猜忍也。 У Ци адам ретінде өте күмәншіл әрі қатыгез болған.

以yi сөз алды қосымшасымен басталатын екі толықтауышты конструкцияда, 為wei байланыстырушы сөзі «біреуден біреуді жасау, біреуді тағайындау» деген мағынаға ие.

吾以子為將。 Мен сені генерал жасаймын.

以我為天子。 /Сіз/ мені Аспан ұлы жасағыңыз келеді.

余又欲殺甲而以其子為後。 Юй тоқал сондай-ақ Цзяны да өлтіргісі келді, сөйтіп мұрагер еті баласын қоймақ болды. [1, 179]

Бұл сөздің тағы бір мағынасы ретінде «бір зат ретінде бір затты пайдалану» деген түсінік қарастыруға болады. Мысалы:

以弓為兵。 /Олардың/ қаруы садақ болды. (Олар садақты өзінің қаруы ретінде пайдаланды).

«Бірденемен айналысу» мағынасы 以物為事yiwuweishi тіркесімен беріледі, мысалы: 以天下為事。 Аспан асты елінің істерімен айналысу.

聶政者。。。殺人避仇。與母姐如齊。以屠為事。 Не Чжэн адам өлтірді, кектен қорқып, аспан мен әпкесін алып Ци патшалығына көшіп кетеді. Ол жерде оның кәсібі базарда мал сою бөлді.

Бірқатар зат есімдердің, 事shi зат есімінен басқа, 為wei етістігінің толықтауышы ретінде аудармада өз ерекшелігі болады:

以。。。為名 /Ол/ (бірденемен) айналысқан түр жасайды...

以。。。為聲 /Ол/ (бірденемен) айналысқан түр жасайды...

以。。。為實 /Ол/ шын мәнінде/ сол іспен айналысады...

以伐齊為名。 /Ол/ Ци патшалығымен соғысқан түр жасайды.

臣恐其以攻齊為聲而以襲秦為實。 Олар Ци патшалығына шабуыл жасайтын түр ғана жасау деп қорқамын, шындығында, олар біздің Ци патшалығына шабуыл жасайды.

3) Көне қытай тіліндегі 為wei етістігінің ең жиі қолданылатын мағынасы- «біреуді кім ретінде қандай деп есептеу». Көне қытай тіліндегі «есептеу, ойлау, санау» мағынасындағы етістіктің бұл «ол...деп есептеу...» конструкциясын құрайды, тек 為wei етістігі ғана «оны...сондай деп есептеу» деген конструкция құрайды. Салыстырып көрейік:

王知客之欺已。 Төре қонақтың өзін алдағанын түсінді.

令有人於此。 Мұнда адам бар екен деп ойлайық.

有楚大夫於此。 Бізде осында Чу елінен келген әкім бар екен деп есептейік.

Осы замандағы қытай тілінің грамматикасында бірінші және екінші конструкцияларға сәйкес сөйлемдер мағынасы жағынан да-тәуелділік идеясы мен болу, өмір сүру мағынасын білдіруі, және синтаксистік анализ жасау бойынша бір-біріне қарсы қойылады. Алдыңғы типтегі сөйлемдердің бастауышы болып 有you етістігінің алдында тұрған сөз саналған, ал екінші типтегі сөйлемдерде 有you етістігінен кейін тұрған сөз бастауыш деп танылған. Көне қытай тілі үшін, мұндай талдау мағынасыз болды. Тәуелділік мағынасы мен бар болу мағынасы әрдайым тура қарама-қарсы қоюға келмейді. Егер 有you етістігі бар сөйлемнің бастауышы 家 jia, 國 guo зат есімнен, немесе, географиялық атауды білдіретін зат есімнен болса, онда мұндай сөйлем бірінші типке де, екінші типке сәйкес аударыла береді [4, 289].

Көне қытай тілінде синтаксистік құрылымының сәйкестігімен ерекшеленген параллель сөйлемдерді құрауда, ертедегі авторлар екі типтегі сөйлемдерді айыра алмаған, оларды бір-біріне қарсы қойып салыстырмаған:

庖有肥肉。厩有肥馬。民有飢色。/Сіздің/ ас үйіңізде майлы ет бар, ат қораңызда семіз аттар бар, ал /Сіздің/ халқыңыздың түрінен аштық көрінеді.

Бірінші және екінші типтегі конструкцияда 有 you сөзінің алдында 所 suo есімдігі, 有you-дан кейін 之 zhi тұрады. Екі есімдік те толықтауыш болады.

Мағыналық жағынан қарастырғанда, 有you етістігінен кейін тұрған толықтауыш бір уақытта екі етістіктің объектісі болады-有you етістігі мен анықтауыш қызметін атқарып тұрған етістік.

上無道揆也下無法守夜。/Егер/ билеушінің жүретін жолы болмаса, ал оның қол астындағылардың бағынатын заңы болмаса....

Егер толықтауыш адамды білдіретін зат есім болса, онда мұндай зат есімнен кейін 者zhe есімдігі қойылады, ол мұндай зат есімге анықталмағандық (біреу) мағынасын береді.

晉獻公之時。东郭民有祖朝者。 Цзинь дәуіріндегі Сянь-гунның тұсында шығыс өлкеде Цзу Чао есімді адам өмір сүрген.

宋之富贾有监止子者。 Сун патшалығындағы бай көнестердің арасында Цзянь Чжи-цзи есімді біреуі болған.

齊有居士田仲者。 Ци патшалығында Тянь Чжуи есімді зейнетке шыққан қызметкер болған.

Егер 有you етістігінің толықтауышы зат есім 道dao «жол, әдіс» сөзімен берілсе, онда бастауыш етістік пен толықтауыштың тіркесінен, яғни, предикативті конструкциядан тұрады.

治天下有道。 Аспап асты елің басқарудың өз әдісі (өз жолы) бар.

信於友有道。 Достарының көңілін пайдаланатын әдіс бар.

悅親有道。 Ата-анаңа қуаныш сыйлаудың әдісі бар.

蹈水有道乎。 Суда жүрудің әдісі бар ма?

3) Екінші етістік пен 有you-дан кейін келетін зат есімнен тұратын конструкция.

前有大蛇當道。 Алдыда үлкен жылан жолды жауып тастады.

Бұл конструкция осы күнгі тілде кең тараған 那里有一个人等着你。(Анау жерде бір адам сені күтіп тұр) конструкциясымен өте ұқсас. Осы заманғы лингвистердің пайымдауы бойынша, мұндай сөйлемдерде 有you-дан кейін тұрған зат есім сөйлемде бір уақытта екі синтаксистік қызмет атқарып тұр. Оның бірі 有you етістігімен байланысы, екіншісі-екінші етістікпен байланысы. Мұндай сөйлемдерге «ортақ мүшесі бар сөйлем», «байланысты жалғанған сөйлем» секілді атаулар берілген. Бұл сөйлемдегі 一个人 тіркесі 有 етістігінің толықтауышы болса, 等 етістігінің бастауышы қызметін атқарады.

Қарастырылған конструкциядағы 有you етістігі бір жағынан 有you-дан кейін тұрған зат есіммен берілген адам немесе заттың беймәлім екендігін білдірсе, басқа жағынан кейбір жағдайдың орын алғандығын білдіретін фактіні атап көрсетеді. 有you етістігінің алдында кейде орын немесе уақыт нысықтауышы тұрады. Мұндай сөйлемнің түйіні екінші етістікке байланысты болады, ал 有you етістігі бұл конструкцияда жартылай көмекші сөздің мағынасында қолданылады. Мысалы:

有一臣常在前。 Бір уәзір үнемі алда болды.

有玄雲從西北方起。 Міне қою бұлт солтүстік-батыстан көтерілді.

有一老奴夜哭。 Бір кемпір түнімен жылады.

上有一漁夫乘船。 Өзенде бір балықшы қайықта отырды.
有神人為我師。 Маған ұстаз болатын бір әулие сөзсіз табылуы тиіс.
растырылған конструкцияда 有you етістігі басқа мағына да білдіруі мүмкін-кейбір фактілер
иғалардың болу мүмкіндігі мен қайталануын атап көрсету.
有神降子城。 Бір пері қалаға қонды.
有人自天降。 Адамның аспаннан түсетін кезі болады.
有狼入於國。 有豕生狗。 Қасқырдың астанаға кіретін кезі болады, доңыздың ит туатын кезі
ді.
бірінші және екінші жағдайда да әңгіме қандай да бір күтпеген жағдай туралы болады. Кейде
ырылып жатқан конструкция 者zhe шылауымен аяқталады.
有人引美人之衣者。 Қонақтардың бірі сұлууды көйлегінен тартты.
有you... 者zhe конструкциясы. Алдыңғы конструкциядан айырмашылығы, мұнда 有you-дан
зат есім тұрмайды, бірақ сойлем 者zhe есімдігімен аяқталады. Мұндай конструкция әдетте
да әңгімені немесе эпизодты бастайды, және осы эпизодтың басты кейіпкері болатын адам
л мәтінде бірінші рет айтылатын жағдайда қолданылады. Мұнда 有you етістігі болу, өмір сүру
асын білдіреді, беймәлім субъекті әңгімеге енгізіп, жартылай көмекші сөздің функциясын
ды.
өртінші конструкцияда 有you етістігінің алдында адамды білдіретін зат есімдер тұрады, ол
мдегі анықталатын адам жататын адамдар тобын білдіреді. Кейде етістік алдында тұратын зат
рынды білдіреді, ол орын адамның тұрғылықты жері немесе шыққан жері. Немесе мұндай зат
ейде түсіп қалады.
有人有涉江者。 Бір Чулық адам озеннен өтті.
有教燕王為不死之道者。 Қонақтардың арасында Янь елінің төресіне мәңгілік өмірге жету
і үйреткісі келген бір адам болды.
有人有相與爭年者。 Чжэи елінен екі адам олардың қайсысы үлкен деп дауласып қалады.
шінші және төртінші конструкцияларда етістік адамға емес, болатын немесе болып жатқан
е қатысты болуы мүмкін: осылай болған (болады):
然而人有從生成死者，非不欲生而欲死也。不可以生而可以死也。 Былай болуы да мүмкін,
кейде өмірден гөрі өлімді таңдайды. Мәселе оның өмір сүргісі келмей, өлгісі келгенде емес,
е оның өмір сүре алмайтындығында.
дл сойлемде әңгіме адамдардың өмір сүргісі келетіндерге және өмір сүргісі келмейтіндерге
тіндігі жайында емес, адамның қиын жағдайда өзіне тән емес істерді істеуі мүмкін екендігі
да. Әсіресе мұндай мағына етістіктің бастаушы адамды білдіретін сойлемдерде айқын
ді.
孔子曰。弟子記之。桓公霸君也。管仲賢佐也。猶有以智為愚者。 Конфуций былай деді:
ттерім, мұны естеріңе сақтаңдар. Хуань-гун барлық билеушілердің үстінен қарайтын негізгісі
, ал Гуань Чжун оның данышпан уәзірі еді. Не дегенмен, олар өз білімін ақымақтық деп
ген кездері болады.
有you етістігінен кейін антоним сөздер келетін конструкция. Егер етістіктен кейін антонимдер-
сімдер, зат есімдер, етістіктер келетін болса, онда сойлемде мынадай факт дәлелденеді, яғни,
етістігінің алдынан келетін зат есіммен берілген заттардың ішінде қарама-қарсы қасиетке ие
дары да бар.
事無大小。 Істердің Ұлы-ұсағы болмайды.
時有滿虛。事有利害。 Уақыт толық-бос болады, істер пайдалы-зиянды болады.
ейде 有 әрбір антонимнің алдынан қайталанып келеді.
人臣有私心。有公責。 Бағыныштылардың жекешелік ойы және қоғамдық міндеті бар.
有you етістігінен кейін сан есімдер тұруы мүмкін, сонда сойлемде етістіктің алдында тұрған зат
ен берілген классқа кіретін заттардың саны көрсетіледі.
不孝有三。 Құрметтемеудің үш түрі бар.
Үш түрлі әдепсіздік бар» 有三不孝 сойлемімен салыстырғанда мұнда сандық идея негізге
ды.
安術有七。危道有六。 Тыныштық орнатудың жеті әдісі бар, қатерге апаратын алты жол бар.
大化有四。 Үлкен өзгерістің төрт түрі бар [2, 247].

1. 许威汉。古汉语语法。-上海市：上海大学出版社，2002。-240с.
2. Гуревич И.С. Очерк грамматики китайского языка III-V вв. -М.: Наука, 1974. -254с.
3. Никитина Т.Н. Грамматика древнекитайских текстов. Конструкции с особыми глаголами прилагательными. Необычные функции знаменательных слов. Служебные слова. Структура текстов. -Л.: Издательство ЛГУ, 1982. -148с.
4. Крюков М.В., Хуан Шу-ин. Древнекитайский язык (тексты, грамматика, лексика, комментарий). -М.: Иаука, 1978. -512 с.

Т. Махмұт

оқытушы, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті

ӘБІЛҚАСЫМ ФИРДАУСИДІҢ ШАХИАМА МҰРАСЫНДАҒЫ СҮЛТАНЫ МАХМУТ ҒАЗНАУИДІҢ ТАРИХИ ТҮЛҒАСЫ

В данной статье рассматривается роль и личность выдающегося полководца Газневидов султана Махмуда и его отношения Фирдоуси с которым сталкивается поэт. А также о значении трудов в развитии духовной жизни и его вкладе персидскую литературу.

Ключевые слова: Фирдоуси, персидская средневековая литература, духовность, личность

In given article examines the role and identity of the outstanding general Gaznevids Sultan Mahmud and his relationship with which Firdausi poet faces. And also about the value of his works in reeks of spiritual life and his contribution to Persian literature.

Keywords: Ferdowsi, Persian medieval literature, spirituality, personality

X-XIII ғасырда парсы әдебиеті гуманистік ой үлкен кемелге көтеріліп, шарықтау шегіне жетті. Бүгінде тарих сахнасының төрінде есімдері ескірмей шығыс пен батысты бағындырып, іздеуші ғалымдардың көкейіндегі көмбеде жатқап көне дүниенің сырын ашып беруде.

«Шығыстың шоқ жұлдыздары» атанған Фирдоуси, Омар Хаям, Низами, Гәнжауи. Сағди есімдері тарихтың айшықты беттерінен ойып тұрып орын тебуге. Осы шығыстың шоқ жұлдыздары болып да өткеніміздің бүгінде өміршең болуы екі талайға еді деген ой әр саналы адамның маңдайына анық. Ойымызға ой қосып, санамызды сан саққа жүгіртетін тарихымыздың өткені кеткеніне баға беріп, болашаққа баратын жолымызды айқындан беретін біздің ортақ тарихымыз.

Бүгінде өскелең ұрпақ ғасырдың қойнауында жатқан көнермейтін көмбенің сырларына үлкен ғасыр жаңалықтарын ашып, болашаққа үлкен үмітпен қарауда. Он ғасырдан астам уақытта жазылған бабалар еңбегінің жемісі бүгінде жаңа бір әлемнің есігін ашып берген іспетті.

Ғасырлар тоғысын толастатып өткен ғасыр ғұламалары бүгінге не берді және біздер солардан ала аламыз деген сұраққа жауап іздеу көнерген көмбелердің еншісінде екенін біздер бүгінде жақын сезінеміз. Тарихымыздың тамыры тереңде, ислам діні тарлағанан бастап шығыс әлемі жаңа кең аяқ басып, әлемге жаңа нұрын тараты десек қателескен болармыз. Алғашқыда иран жеріне сәт қасиетті ислам діні тұрғылықты жердің тұрғындарына жаңа үлгідегі өмір сарынын сыйлады. Табиғат мен болмысы, діні мен тілі бөлек, жарты әлемді билеген парсылар үшін үлкен соққы мен қайталан болды.

Бүгінде екі халықтың арасындағы мәдени рухани ортақ құндылықтар жалғасын тауып, заманға әрленуіне қарай дамып келеді. Осы мәдениеттің ізін салушы ғұлама ғалымдар екі елдің топырағын ашықандығына тарихи айғақ дәлелдерді келтіру арқылы бүгінге жеткізіп отырмыз. Біз тарихымыздың төркініне жол тартар болсақ, ол біздерге дейінгі жеткен тарихи, әдеби еңбектерден шығу тарихы мен таралуына және тарихи тұлғалардың қалыптасуына ден қоймақпыз. Көмбелер көз салып, көненің киелі сөздерінен пәр алуға, болашаққа құтты жол салуға, өткен мен келесі саралауға срай ақындар мен тарихшыларының еңбектерінің маңыздылығын тілге тиек етеміз.

Ежелден Иран мен Тұран елінің тұрғындары дарқан сайын даланы мекендеп бір бірімен сараласып жатқандығын көптеген дерек көздерінен кездестіреміз. Бұл дегеніміз тарихы мен тағдыр тәңірі мен тамыры бір халықтың мифологиялық аңыздары мен тарихи шежіресі бір деген сөз.